

Herbert Van Uffelen & Dirk de Geest (Hrsg.), *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen*. Wien: Praesens, 2006. (Wiener Schriften zur Niederländischen Sprache und Kultur 4). – 217 pp. ISBN 3 7069 0354 7. € 26,20

‘Wat is de toekomst van de letterkundige neerlandistiek?’ Deze vraag vormde in het door Ernst van Alphen en Frans-Willem Korsten uitgegeven themanummer van *TNTL* (120 (2004), nr. 4) de aanleiding voor kritische geluiden over de huidige situatie in de neerlandistiek. Verschillende wetenschappers constateerden een toestand van stagnatie en beslotenheid. Er werd op een gebrek aan methodologische en theoretische discussie in het vakgebied gewezen. Men stelde bovendien dat in de neerlandistiek te weinig op belangrijke internationale ontwikkelingen in de letterkunde wordt gereageerd. De auteurs van de inleiding van *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen* (Dirk de Geest, Mary Kemperink, Jürgen Pieters, Carl de Strycker en Herbert van Uffelen) zijn het niet eens met deze visie. Zij presenteren de bundel als een reactie op bovengenoemde kritiek en willen aantonen ‘dass es mit der niederländischen Literaturwissenschaft alles in allem nicht so schlecht bestellt ist, wie diese kritische Diagnose [in *TNTL* 120, C.L.] suggerieren will. Vielmehr zeichnet sich die niederländische Literaturwissenschaft in einer Reihe von Domänen nicht nur durch hohe Qualität aus, sondern ist auch aus internationaler Perspektive inspirierend’ (p. 9).

Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen is het resultaat van het in november 2005 in Wenen gehouden colloquium van *Olith*, een onderzoeksgemeenschap waaraan wetenschappers van de universiteiten van Leuven, Gent, Luik, Groningen en Wenen zijn verbonden. Het in het Duits gepubliceerde boek bevat negen lezingen die in vier onderzoeksthema’s zijn gegroepeerd. De bundel opent met artikelen van Dirk de Geest en Gillis Dorleijn over ‘literatuur en poëtica’. Daarop volgen de thema’s ‘literatuur en maatschappij’ (met bijdragen van Mary Kem-

perink en Ralf Grüttemeier), ‘literatuur en geschiedenis’ (Jürgen Pieters en Maria Leuker) en, als laatste, ‘literatuur en invloed’ (Anne Marie Musschoot, Carl de Strycker en Herbert van Uffelen). Bij de bijdragen gaat het om ‘*work in progress*, um Versuche, laufende Untersuchungen zu überdenken. Darüber hinaus werden konkrete Fallstudien präsentiert und explizit theoretische und methodologische Fragen, die mit dieser konkreten Fragestellung verbunden sind, reflektiert’, zo belooft de inleiding (p. 9).

Concrete cases worden onder meer in de artikelen van Kemperink en Grüttemeier behandeld. Grüttemeier presenteert een hoofdstuk uit zijn samen met Klaus Beekman geschreven studie *De wet van de letter. Literatuur en rechtspraak* (2005). Hij gaat in op de processen die tussen 1985 en 1993 werden gevoerd naar aanleiding van Theo van Gogh’s tekst ‘Een Messias zonder kruis’. Grüttemeier analyseert de poëtische opvattingen binnen het recht die ook in deze processen een belangrijke rol blijken te spelen. Kemperink onderzoekt de representatie van technologie in de Nederlandse literatuur van het fin de siècle. Zij laat zien dat de tot uitdrukking komende houding duidelijk positiever is dan het gangbare beeld van deze periode doet vermoeden. Op deze manier wordt weliswaar een bepaalde aanpak voorgesteld, maar van de aangekondigde expliciete theoretische en methodische reflectie is weinig sprake. Zo wordt bijvoorbeeld door Kemperink het uitgangspunt dat literatuur kan worden beschouwd als ‘ein sehr geeignetes Mittel, um Ideologien zu rekonstruieren, die in früheren Zeiten mit spezifischen Aspekten einer Kultur verbunden wurden’ (p. 76) noch geëxpliciteerd, noch geproblematiseerd.

In de bijdragen van Pieters, De Strycker en Musschoot staat een bepaalde theorie of richting in het onderzoek centraal. De Strycker geeft in zijn artikel – waarvan al eerder een versie in *Nederlandse letterkunde* (10 (2005), nr. 4) verscheen – een overzicht van de neerlandistische receptie van Harold Bloom’s *The Anxiety of Influence* (1973). Musschoot gaat in op de ontwikkelingen in de studie van thema’s en motieven. Aan de hand van het onderzoek naar het Judith-thema toont zij aan waarin voor haar de nieuwe mogelijkheden in de thematologie bestaan: de post-structuralistische en cultuurhistorische methoden en benaderingen laten zien dat het verhaal weliswaar constante elementen bevat, maar dat deze, afhankelijk van de historische en sociale context, steeds weer andere betekenissen krijgen toegewezen. Pieters houdt zich bezig met de vraag waarom het *New Historicism* in de neerlandistiek nauwelijks is doorgedrongen, terwijl

het in de Angelsaksische historische letterkunde voor een grote bloei zorgde. De oorzaak hiervan ziet hij vooral in het ontbreken van een van de belangrijke fundamenten van het *New Historicism*, de poststructuralistisch geïnspireerde literatuurwetenschap. In zijn overwegingen over een 'Dutch *New Historicism*' pleit Pieters ervoor, tekst en context niet langer als stabiele, duidelijk van elkaar te onderscheiden begrippen op te vatten maar uit te gaan van een wisselwerking waarin betekenis ontstaat en steeds weer verandert. Hij illustreert zijn voorstel met een interpretatie van Constantijn Huygens' gedicht 'Ooghenroost'. Pieters' leeswijze toont het gedicht als een dialogisch geheel waarin verschillende, deels elkaar tegensprekende discoursen samenkomen.

Behalve de bijdrage van Pieters is er nog een aantal andere artikelen waarin methodologische voorstellen worden gedaan. De Geest en Dorleijn bepleiten een vorm van poëtica-onderzoek waarin, zoals door Dorleijn en Van Rees al in *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld* (1993) werd voorgesteld, poëticaal en institutioneel onderzoek worden verenigd. In aansluiting aan zijn publicatie *Literatuur als systeem, literatuur als vertoog* (1996) kiest De Geest voor een systeemtheoretische, discursieve benadering. Aan de hand van de katholieke literatuurkritiek in Vlaanderen in het interbellum toont hij de mogelijkheden aan die in de door hem voorgestelde onderzoeksmethode besloten liggen. Zijn analyse levert een helder en tegelijkertijd genuanceerd beeld van het literatuurkritische discours als een fenomeen dat is ingebed in een complexe maatschappelijke en culturele constellatie. Dorleijn verkiest de door de wetenschapstheoreticus Ludwik Fleck ontwikkelde en door de antropologe Mary Douglas heringevoerde concepten 'denkstijl' en 'denkcollectief' boven het discours-begrip. Een van de voordelen ligt voor hem in de sociale dimensie die deze termen impliceren: een denkstijl is altijd gebonden aan een gemeenschap, een denkcollectief. Dorleijn demonstreert hoe ook in de door hem gekozen casus – vier debaten uit de tijd rond 1900 waarin de autonome 'denkstijl' van de Tachtigers onder druk komt te staan – de gearticuleerde literatuuropvattingen niet los kunnen worden gezien van de institutionele context.

Leuker neemt, net als Pieters, het *New Historicism* als vertrekpunt. In haar boeiende bijdrage

over de mythe rond Maria Tesselschade in de negentiende eeuw verbindt zij Stephen Greenblatts concept van 'culturele energie' – een energie die tussen verschillende culturele domeinen circuleert en sterke collectieve gevoelens kan uitlokken – met discours-theoretische inzichten van de Duitse literatuurwetenschapper Jürgen Link. Volgens Link maken literaire teksten en andere symbolische vormen deel uit van een 'interdiscours', waarin gespecialiseerde discoursen met elkaar worden verbonden. Aan de hand van de gekozen casus maakt Leuker op overtuigende wijze aanneembaar dat kunstwerken – als interdiscursieve elementen – in bijzondere mate in staat zijn 'culturele energie' tot circuleren te brengen.

In de laatste bijdrage in *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen* doet Van Uffelen een poging een methode voor onderzoek naar invloeden te ontwerpen waarin noch de auteur – zoals bij Bloom –, noch de lezer als 'sterke', autonoom handelende subjecten worden gezien. Van Uffelen baseert zich onder meer op het concept van de 'hybride ruimte' van de poststructuralistisch georiënteerde postkoloniale theoreticus Homi Bhabha. Problematisch bij Bhabha is dat hij weinig systematische aanwijzingen geeft die het proces van voortdurende betekenisvorming en -verandering, dat volgens hem in de 'hybride ruimte' plaatsvindt, beschrijfbaar zouden kunnen maken. Van Uffelen probeert dit te concretiseren door een drie-stapen-model voor het onderzoek naar invloed te ontwerpen. Helaas bezondigt ook zijn model zich aan metaforische taal waardoor mij niet duidelijk wordt hoe deze methode toegepast zou kunnen worden.

De vertegenwoordigers van *Olith* willen demonstreren dat ook in de neerlandistiek onderzoek van hoge kwaliteit wordt verricht. Al met al geeft *Niederländische Literaturwissenschaft auf neuen Wegen* inderdaad blijk van een hoog niveau van vakbeoefening. Vooral de voorstellen waarin verschillende theorieën en benaderingen met elkaar worden gecombineerd bieden interessante perspectieven en nodigen uit tot toepassing en tot verdere discussie. De polemische ondertoon van de inleiding draagt mijns inziens echter weinig bij tot de overtuigingskracht van deze bundel.

Cornelia Leune